

ZENESZERZŐPORTRÉ: INCZE G. KATALIN

Mottó:

Incze G. Katalin:

„A zene a színpadon azonnal atmoszférát teremt”

ÖSSZEFOGLALÓ. Tanulmányunk célja, hogy egy komplex témát, azaz, a női zeneszerzők ritkaságának – mint jelenség – esetét vizsgálja, kiemelve több olyan történelmi és társadalmi tényezőt, amely a jelenkor különös helyzetét eredményezte: társadalmi szerepük megkülönböztetése miatt kiszorították őket a művészeti közegekből. A történelem során az alkotás hosszú ideig a férfiak kiváltsága volt. Ez a helyzet bizonyos értelemben enyhült és változott, de a mai napig, ha zeneszerzőkről esik szó, majdnem biztos, hogy férfiakra gondolunk. A tanulmány a kolozsvári zenei élet egyik kiemelkedő személyiségét, Incze Gergely Katalin zeneszerzőnő, karmester és zenei vezető életrajzát, munkásságát elemzi, bemutatva a kortárs női zeneszerzők sorsát és szerepét a zeneművészetben. Említésre kerülnek munkásságának fontos állomásai, mérföldkövei; a zenével való viszonya egy közelebbi képet ad számunkra azzal kapcsolatosan, hogy mit jelent ma nőként komponistának lenni egy olyan világban, ami egykor kirekesztette őket alkotási vágyuktól.

Kulcsszavak: Incze Gergely Katalin, zeneszerzőnő, zeneszerzés, kortárs zene

Bevezető

A zeneszerzők világát mindig titok és misztérium övezte, így a történelem során számtalan kérdés foglalkoztatta a zenetudósokat is. Honnan jön az inspiráció? Mi készíteti őket arra, hogy zenét komponáljanak? Melyek azok az élmények vagy tragédiák, amelyek olyan grandiózus művek alkotásánál játszottak fő szerepet, mint Gustav Mahler 5. *Szimfóniája* vagy Johannes Brahms *Német requiemje*? Természetessé vált ezen kérdéseknek a megválaszolása, hiszen korunk legnagyobb zenekutatói a mai napig újabb és újabb értékes információkat tárnak fel kitartó és fáradságos munkájuk során. Valami azonban közös: ezek a zeneszerzők valamennyien férfiak voltak.

Ha végigtekintünk a zenetörténet sokszínű periódusain, arra a következtetésre jutunk, hogy kevés nő ragadott papírt és ceruzát, vagy csak kevesen maradtak meg a köztudatban: Fanny Mendelssohn, Clara Schumann, Alma Mahler, Nadia Boulanger, Germaine Tailleferre vagy éppen a kortárs angol filmzeneszerző, Rachel Portman, olyan alkotók nevei, akik a legrepresentatívabb női szerzők listáján szerepelnek. A zeneszerzőnők ritkaságának több oka is van, ugyanis sokáig azt feltételezték, hogy a nők nem képesek zenét írni, hiányzik belőlük az alkotás képessége. Nehezen engedték be őket a zenei élet misztikus közegébe, így rájuk inkább az énekesnői státusz volt jellemző. Úgy gondolták, hogy a nők szerepe más, ezért

¹ Kálló Krisztián a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző és Zeneművészeti Karának egyetemi tanársegéde // Phd Student within the „Gheorghe Dima” National Music Academy, Cluj-Napoca, Associate Faculty Member at Babeş-Bolyai University, Faculty of Reformed Theology and conductor of the Hungarian Children’s Choir of Cluj-Napoca. Contact: krisztian_kallo@yahoo.com

történhetett meg az, hogy a társadalmi és politikai körülmények egyaránt közrejátszottak abban, hogy a mai köztudatban és kulturális emlékezetben a női zeneszerző fogalma – mint olyan – nem létezik.

A női kreativitás kiszorítása mindenhol egyformán jelen volt és sajnos jelen van, így az európai komponisták között is jóval kevesebb zeneszerzőnő kerül említésre. Akik kitartottak jogaik érvényesítése mellett, kemény munka révén juthattak a legjobbak közé, harcolniuk kellett a társadalmilag hátrányos megkülönböztetéssel és különböző kulturális ítéletekkel. A művészeti közegekben mindig is a férfiak voltak jelen, így nehéz volt áttörést elérni: a zsenikultusz szinte kizárólag a férfiakat részesítette előnyben.

A negatív statisztikák ellenére érdemes megemlíteni, hogy Németországban létezik egy kiadó, a *Furore Verlag*, amely több mint harminc éve, 1986-os megalapításától, kizárólag női zeneszerzők műveinek megjelentetését szorgalmazza. Világszerte számos rendezvényt szerveznek megcélözva a női zeneszerzőket és alkotásaikat, ezek közül megemlítendő a hartfordi, a melbourni és a svájci fesztiválok, illetve hazánkban, a nagyváradi Női Zeneszerző Fesztivál, amely már tizenkét kiadást élt meg.

Ha Kolozsvár zeneszerzői életére tekintünk, elmondhatjuk, hogy az mindig is gazdag volt, azonban itt is jellemző, hogy a férfiak javára billen át az a bizonyos mérce. Ruzitska György, Sigismund Toduță, Márkos Albert és Terényi Ede zeneszerzők nevei mindannyiunk számára ismerősen csengenek. Kolozsváron komoly zeneszerzői iskola működött, amelynek egyik legfontosabb újtója Sigismund Toduță volt. A kolozsvári szerző egy új szintre emelte a zeneszerzés oktatását, így zeneszerzés tanárként 1949-1973 között rendkívüli szellemi értékeket adott át az újabb generációknak. Akadémiai pályafutása egyik legfontosabb mérföldköve a doktori tanulmányok megalapítása volt, neki köszönhetően Kolozsváron komoly zenetudományi iskola működhetett. Sigismund Toduță kezei alatt több értékes zeneszerző formálódott, többek között: Cornel Țăranu, Vasile Herman, Dan Voiculescu, Constantin Rîpă, Vermesy Péter, vagy Terényi Ede

Kolozsvárhoz kapcsolódó zeneszerzők

NÉV	SZÜLETÉSI DÁTUM - ELHALÁLOZÁSI DÁTUM
Ruzitska György	1768-1869
Gheorghe Dima	1847-1925
Farkas Ödön	1851-1912
Augustin Bena	1880-1962
Delly-Szabó Géza	1883-1961
Csíki Endre	1888-1949
Marțian Negrea	1893-1973
Farkas Ferenc	1905-2000
Viski János	1906-1961
Veress Sándor	1907-1992
Sigismund Toduță	1908-1991
Max Eisikovits	1908-1983
Jodál Gábor	1913-1989
Márkos Albert	1914-1981
Harry Maiorovici	1918-2000
Liviu Comes	1918-2004

Szőllősi András	1921-2007
Tudor Jarda	1922-2007
Ligeti György	1923-2006
Zoltán Aladár	1929-1978
Vasile Herman	1929-2010
Kiskamoni Szalay Miklós	1930-2003
Junger Ervin	1931
Cornel Țăranu	1934
Hary Béla	1934-2011
Terényi Ede	1935-2020
Szabó Csaba	1936-2003
Emil Simon	1936-2014
id. Csiky Boldizsár	1937
Constantin Rîpă	1938
Vermesy Péter	1939-1989
Hans Peter Türk	1940
Dan-Alexandru Voiculescu	1940-2009
Valentin Timaru	1940
Czakó Ádám	1940-2013
Hencz József	1942
Cristian Misievici	1943-2020
Irányi Gábor	1946
Orbán György	1947
Adrian Pop	1951
Selmeczi György	1952
Szegő Péter	1954
Demény Attila	1955-2021
Könczei Árpád	1959
Szalay Zoltán	1959
Nicolae Teodoreanu	1962
Adrian Borza	1967
Ioan Pop	1967
Lászlóffy Zsolt	1973
Gyöngyösi Levente	1975
Tudor Feraru	1976
Ciprian Pop	1977
Șerban Marcu	1977
Răzvan Metea	1978-2021
Cristian Bence-Muk	1978
Matei Pop	1980
Dan Variu	1983
Țună Sebastian	1987
Török-Gyurkó Áron	1989
Alexandru Murariu	1989

Kolozsvárhoz kapcsolódó zeneszerzőnők

NÉV	SZÜLETÉSI DÁTUM - ELHALÁLOZÁSI DÁTUM
Alma Cornea-Ionescu	1900-1977
András Enikő	1945-2016
Sofia Gelman-Kiss	1948
Incze G. Katalin	1952
Makkai Gyöngyvér	1953
Gabriela Aștileanu	1954
Dora Cojocaru	1963
Magyari Zita	1965
Iulia Cibișescu-Duran	1966
Naina Jinga	1967
Laura Ana Mânzat	1969
Anca-Mona Mariaș	1974
Murár Éva	1974
Anamaria Meza	1980
Cora Miron	1989

A zeneszerzők listájának összeállításában egy lényegbeli aspektus, illetve kritérium játszott közre: nemzetiségtől függetlenül, a zeneszerzők valamilyen vonatkozása Kolozsvárhoz (származás, a városban folytatott tanulmányok, életút vagy életszakasz Kolozsvárhoz való kötődése). Amennyiben összehasonlítjuk a fenti táblázatokat, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy ami a női zeneszerzőinket illeti, a „kincses városban” is kevesebb szerző tevékenykedik. A város jelenlegi zeneszerző-panorámáját többek között Iulia Cibișescu-Duran és Incze Gergely Katalin alkotják, olyan kivételes szerzők, akiknek művei rendszeresen szerepelnek a zenei élet fontosabb közegeiben. A mellékelt táblázat alapján, az derül ki, hogy a zenetörténeti források aligha tesznek említést női zeneszerzőkről a XX. század előtt, ami szintén alátámasztja a tényt: ha zeneszerzőnőkről beszélünk, a legtöbben egyetlen példát sem tudnak mondani.

Az alábbiakban a táblázatban felsorolt zeneszerzőnőkről olvashatunk, legvégül kiemelve Incze G. Katalin részletes életútját, azon belül is, Kolozsvár zenei életében betöltött fontos szerepe kerül bemutatásra.

Dora Cojocaru 1963-ban született Nagybányán és a helyi zeneiskolában kezdte el tanulmányait. Középiskolai tanulmányai után a kolozsvári Zeneakadémián tanult zeneszerzést Cornel Țăranuval. Pedagógiai pályafutását szülővárosában kezdte, majd négy év után a kolozsvári Zeneakadémián lett tanársegéd. Kölnben is tökéletesítette tudását, majd 2002-ben Kanadába emigrált, ott folytatva akadémiai karrierjét. Dora Cojocaru aktív zeneszerző, akinek műveit eddig több, mint 160 koncert alkalmával adták elő, többek között Romániában, Magyarországon, Ausztriában, Németországban, Hollandiában, Ukrajnában, Olaszországban, Franciaországban, Svájcban, az Amerikai Egyesült Államokban, stb.

Iulia Cibișescu-Duran 1966-ban született Déván. Jelenleg a kolozsvári Zeneakadémia partitúraolvasás tanára. Számos zeneművet komponált, melyek között megtalálhatóak kamarazeneművek, kórusművek és szimfonikus művek egyaránt. Egyetemi évei alatt, Cornel

Ţăranuval tanult zeneszerzést. Karmesterként is aktívan tevékenykedik, vezényelt már Németországban, Franciaországban, Olaszországban, Brazíliában, Bolíviában, az Amerikai Egyesült Államokban, Izraelben, Szerbiában és Ausztráliában. Karmesteri tudását, a legnagyobbaktól sajátíthatta el, ugyanis Petre Sbârcea és Emil Simon osztályában tanult. Szerzeményei több neves zsűri tetszését nyerte el.

Magyari Zita 1965-ben született Kolozsváron. Zenei tanulmányait zongora főszakon kezdte a Sigismund Toduŷă Zeneiskolában, majd felvételt nyert a Gheorghe Dima Zeneakadémiára, ahol Terényi Edével tanult zeneszerzést. Repertoárjában központi helyet kapnak az egyházi kórusművek, de megtalálhatóak gyermekoperák (pld. *Csipike lakodalma*, *Lyukasmarkú Tündér*), zongoradarabok, zenekari és versenyművek is.

Murár Éva 1974-ben született Marosvásárhelyen. 1992-ben sikeresen felvételizett a kolozsvári Zeneakadémiára, ahol Zenetudományok szakon többek között Angi István, Weiss Ferdinánd, illetve Terényi Ede előadásait hallgatta. Munkássága főként a kórusművek köré épül, ezek közül megemlítendő: *Add meg, Uram*, melyet Berde Mária erdélyi magyar író és költő versére zenésítette meg vagy *Szeretnék példát venni tőle* című kórusművek, utóbbit Reményik Sándor azonos című versére komponálta. Első kórusművét 1994-ben komponálta, mellyel különdíjat nyert a zilahi egyházi zeneszerzői versenyen. Zenekritikai írásokkal is foglalkozik, többek között a kolozsvári Szabadság című napilapban is tudósított. Zeneszerzői vénáját az erdélyi magyar kórusirodalom gazdagítására szenteli.

Makkai Gyöngyvér 1953-ban született Marosvásárhelyen. A helyi Művészeti Líceumban folytatott tanulmányai után, a kolozsvári Zeneakadémia hallgatója lett, ahol Zenetudományok szakirányon diplomázott. Bihardiószegen és Budapesten gyűjtött pedagógiai tapasztalata után, a vásárhelyi Művészeti Líceum szolfézs-zeneelmélet, illetve a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem t

Incze G. Katalin – hármas szerepkör

Incze Gergely Katalin romániai magyar zeneszerző, karmester. Fontos mozgatórugója Kolozsvár zenei életének, annak a többszörös szerepkörnek köszönhetően, amelyet aktívan képvisel: komoly munkával formálja a fiatal színészek zenei adottságait, a Kolozsvári Magyar Opera korrepetitora, karmestere és nem utolsó sorban, zeneszerző. Sepsiszentgyörgyön született 1952 április 19-én, zenész családban nőtt fel: „*Nem én választottam ezt a pályát, a jó Isten választotta nekem. Két és fél éves koromtól már tanítottak zongorázni. Zenecentrikus családban nőttem fel. Az édesapámtól rengeteg mindent tanultam. Ha nem jártam volna iskolába, akkor is megélnék a pályán a tőle tanultakból. Több hangszereken játszott, a brassói filharmóniában volt szólamvezető bőgős.*”² Incze Gergely

² Tóthfalusi Hajnal – A tradícióból élünk (Interjú Incze G. Katalin zeneszerzővel, karmesterrel), *jatekter.ro* (2018.04.30).

Katalin zenei tanulmányait a brassói zeneiskolában kezdte zongora főszacon és már nagyon fiatalon karmesteri pálcá került kezébe, amikor Ilarion Ionescu Galați karmestertől sajátította el az alapokat. A román karmester vezetésével 1970-ben koncertet is adott a brassói Filharmóniában, ahol Wolfgang Amadeus Mozart c-moll K.V. 491 zongoraversenyét adta elő. 1971-ben felvételt nyert a kolozsvári Gheorghe Dima Zeneakadémiára, ahol zeneszerzést tanult Sigismund Toduță mestertől. A főiskolán olyan jelentős személyiségektől tanult, mint Vasile Herman, Cornel Țăranu és Jagamas János. Zeneművészeti tanulmányait zenetudományok szakkal és zongora mellékszakkal bővítette. Államvizsga dolgozatára komponált műve, *Szimfónia három részben*, a legmagasabb értékelést kapta. Nagyon vonzotta a karmesteri pálya, így részt vett különböző mesterkurzusokon is, többek között a híres orosz karmester, Yuri Simonov szakmai képzésén tökéletesítette tudását 1998-ban. Zenei doktorátusát 2012-ben szerezte, szakdolgozatának egy, a zenés színházat érintő téma, melynek címe: *Retorica vocalității între declamație și cânt, fundament al expresiei muzicale teatrale*.

Számos zongoraelőadással büszkélkedhet, amelyen többször saját szerzeményeket ad elő. Sok hazai zenei intézménnyel működött együtt, többek között dirigált a brassói, szatmári zenekarok élén, de több alkalommal külföldön is részt vett különböző előadások karmestereként. Említésre méltó előadásokat vezényelt Magyarországon, Svédországban, Kanadában és az Amerikai Egyesült Államokban.

1981-től a Kolozsvári Állami Magyar Opera korrepetitora és karmestere. Kezdetben balett-korrepetitorként tevékenykedett az intézménnyel, majd a szólistákat korrepetálta és az évek során karmesterként is megjelent a közönség előtt. Előszeretettel vezényeli kortárs zeneszerzők műveit, hiszen fontosnak tartja a 20. századi és kortárs szerzők támogatását, bizonyítja ezt számos színpadi mű premierjének zenei vezetése, mint az 1992-ben Demény Attila *Parafarm* és

Vidovszky László *Narcis és Echo* egyfelvonásos operáinak bemutatói, amelyeket a kolozsvári színház és zene bicentenáriumának ünneplése alkalmából vezényelte. Gyakran dolgozik együtt Selmeczi György zeneszerzővel is, akinek több művét is vezényelte már pályafutása során. 1991-1992-ben meghívottja volt a kaposvári Csíky Gergely Színháznak a *Diótörő* című musical zenei igazgatására (szerző: Gothár Péter, Kapecz Zsuzsa, zeneszerző: Selmeczi György), a darabot Strasbourgban is előadták 1993-ban és a magyarországi MTV is többször játszotta. „*Számomra minden feladat egyformán becses, és minél nehezebb, annál nagyobb a kihívás, mert annál inkább bizonyíthatok. Vagyis legszívesebben a kortárs, igényesen megkomponált, művészi üzenetében katartikus, nemesítő műveket vezényelem. Ezek által magamat is nemesíteni tudom, és úgy érzem, ilyenkor vagyok a leginkább együtt a zenészekkel, a társulattal, a közönséggel. A kritika is ezekre harap.*”³

³ *Ibidem.*

Művészi karrierje mellett tanárként is fontos szerepet képvisel, 1993 óta oktat a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarának magyar színjátszás tagozatán, ahol a fiatal színészpallantákat képezi. Az elmúlt negyed évszázad Kolozsváron végzett színészei az ő kezei alatt tanultak és formálódtak, rendkívül temperamentumos és következetes irányításával. Pedagógusként, fontosnak és szívügyének tekinti az új generáció nevelését, ezért mindent megtesz, hogy átadhassa diákjainak tudását. Nemcsak zenei nevelést kapnak tőle, hanem olyan értékes tanácsokat, amelyek érvényesek szakmájuk elsajátításához: fegyelem, alázat és tisztelet a művészet iránt.

Zenei pályafutása alatt zeneszerzőként is bőséges elismerésben részesült. Zeneszerzői ambíciója már egészen korán megmutatkozott, ugyanis először gyermekkorában, édesapjának

születésnapjára írt egy művet, így már akkor egyértelművé vált, hogy különleges muzikalitással és tehetséggel rendelkezik. Kifinomult és egyedi stílusa megmutatkozik abban a rendkívüli hármass szerepkörben, amelyet hivatásában képvisel. Híres magyar tévéfilmek zenéjét komponálta meg: *Az elhagyott szemüveg* (rendező: Cselényi László), *Fülemüle* (Kosztolányi Dezső azonos című novellája alapján készült, rendező: Cselényi László),

A fátyol titkai (Vörösmarty-Görgey nyomán), *New Buda* (rendező: Horváth G. Zoltán). Mindezek mellett, színházi előadások kísérőzenéjének megkomponálásával is foglalkozik, mint például a *Don Quijote* (2004, szerző: Gyurkó László, rendező: Kövesdy István), *Képzelt beteg* (1999, szerző: Jean-Baptiste Molière, Keresztes Attila rendezésében), *Csillala mester* (2009, szerző: Kozma Mária, rendező: Keresztes Attila), *Leánder és Lenszirom* (1993, szerző: Szilágyi Andor, rendező: Keresztes Attila), illetve Mihail Bulgakov *Képmutatók cselszövése* (1995), Tompa Gámbor rendezésében.

<https://www.youtube.com/watch?v=kW5qTLLi8fk> (7:38)

(„Te pesti srác...” - interjú és műsorelőzetes a zeneszerzőnővel és előadóval)

<https://www.youtube.com/watch?v=5CjLvz1djTI> (2:08)

(Incze G. Katalin - a reflektor mögött - ebben az interjúban korrepetitori, karmesteri oldaláról ismerhetjük meg a művésznőt)

Incze G Katalin (2:07)

Incze G. Katalinnak, a MI MUZSIKUS LELKEK... ZENÉRE KOCCINTUNK című előadás zenei vezetőjének beszámolója a hétvégi eseményekről!

Számos költő verseit zenésítette meg: Arany János, Petőfi Sándor, Vörösmarty Mihály, Gyulai Pál és Ady Endre költeményeire komponált zenét. Zeneszerzői tevékenysége során eddig több, mint száz művet komponált: színpadi műveket, kamarazenét, zenekari műveket és tévéfilmek betétdalait egyaránt. „*A tradícióból élünk, a modernításban pedig képezzük magunkat. Ha a tradicionális hangvételt nem alkalmazná a zenei világ, akkor nem tudom, hogy egyáltalán kottapapírt árulnának-e még. A régi nagy zeneszerzőktől tanuljuk meg a stilisztikai tüneményeket, azt, hogy honnan kerül ki az az akkord, az a dallamvonal,*

azok a zenei lejtések. Mindez ihletet ad egy következő akkordfűzésre, valamire, amiből valami új születik.”⁴

A hármas szerepkörben végzett munkája során lendületes és rendkívül igényes zenei szempontok alapján műveli hivatását, legyen szó egy szerzői estről, vagy éppen egy rendkívül bonyolult operaelőadásról, amelyek előkészítésében többféle státusban is vezeti a zenei próbafolyamatokat.

„A zenei vezető lehet korrepetitor, aki a szólisták betanításával foglalkozik, lehet kórusvezető, ha a szólisták mellett az énekkar is zenei képzést kell kapjon. Végül pedig az igazi zenei vezető a karmester, aki mindezt a munkát összefoglalja és színpadra viszi, és így születik meg az előadás zenei szempontból. Jómagam mind a hárommal foglalkozom.”⁵

Kivételes zenei tehetsége és a szakma iránti alázata a kolozsvári zenei élet kimagasló személyiségei közé emeli, így nem csak a komolyzenei estek főszereplőjeként, hanem a következő generáció értékes formálójaként is tekintünk rá

BIBLIOGRÁFIA

- Benkő, Judit, Laskay, Adrienne, Fekete, Adel, *Előttünk az elődeink – 225 éves a kolozsvári magyar zenés színjátás*, Kolozsvári Operabarátok Köre, Kolozsvár, 2017
- Laskay, Adrienne, *Számvetés – A kolozsvári magyar muzsikusok 100 éve [1918-2018]* Kolozsvári Operabarátok Köre, Kolozsvár, 2018.
- Şorban, Elena Maria, *Women Composers in Romania: A Survey of Their Work in Troubled Times*. In: *Ženskost v glasbi skladatelji po 1918*. Ed. Leon Stefanija, Katarina Bogunović Hočevar. *Znanstvena založba Filozofske fakultete*, University of Ljubljana, 2018, p. 169-214

WEBOGRÁFIA

- <http://www.e-nepujsag.ro/articles/>, „-zene-sz%C3%ADnpadon-azonnal-atmoszférát-teremt”
<http://www.magyaropera.ro/tarsulat/incze-g-katalin>
<http://www.ucmr.org.ro/ekter.ro/?p=25865>
- <http://www.szin haz.org/csak-szin haz/kulissza-csak-szin haz/2017/02/06/fontos-technika-de-jatek-nelkul-meghal-az-egesz-beszelgetes-incze-g-katalin-szin hazi-karmesterrel/>
<https://www.gyoriszalon.hu/news/2835/66/Tudnak-e-a-nők-zenét-szerezni>
<https://figaro.reblog.hu/tudnak-e-a-nok-zenet-szerezni>

⁴ *Ibidem*.

⁵ „Fontos a technika, de játék nélkül meghal az egész” – beszélgetés Incze G. Katalinnal (lejegyezte: Keresztes Franciska), szinhaz.org (2017.02.06).